

De Prediker.

Toespraak in de stadsviering van Stem in de Stad op zondag 25 april 2004.

door Jurjen Beumer

Hoe krijgen we inzicht in de ongreepbare gang van het leven, hoe begrijpen we de menselijke geschiedenis vol wel en wee, hoe verstaan we ons eigen leven - vaak een vat vol tegenstrijdigheden - , hoe komen we in het reine met de andere kant van ons leven, de duistere dood?

En hij graaft maar die Prediker, hij laat zijn gedachten diep zakken in al die vragen. Hij gaat er niet voor op de loop. Hij heeft een hekel aan oppervlakkigheid. Tot vandaag lezen wij dit op het eerste gezicht pessimistische geschriftje van zijn hand, opgenomen in de bijbel, behorend tot de literatuur van *de wijsheid*. Daar is deze Prediker, deze Qohelet, naar op zoek, naar wijsheid. Dat deed hij in de 3de eeuw voor Christus, dat doen wij tot in de 21ste na Christus. Inzicht willen we, wijsheid, doordringen tot zin en onzin, bevatten onze tijd, doorzien ons eigen leven.

Onwijsheid en dwaasheid, dat is er genoeg, domheid ook. En de vraag kwelt hem én ons waarom er zo veel onredelijkheid en onzedelijkheid is. Hoe kan dat toch dat mensen zo vaak op het verkeerde paard wedden, hoe kan het dat de dwaasheid van de oorlog en het geweld zo opweegt tegen de vrede en het recht. Met de Prediker willen we dat snappen en doorgronden. Maar kunnen we dat? Is het mogelijk met de menselijke middelen die ons gegeven zijn die vragen te omvatten. O ja, we zijn knap, we zijn ongelooflijk knap. We worden met raketten naar een ruimtestation geschoten en daar doen we onderzoek. We komen los van de aardse zwaartekracht, maar we zijn óp de aarde nog zulke lichtgewicht. Wat nou wijsheid! En je leest door alle teksten van Prediker heen dat we voor de diepe vragen van het leven te weinig in huis hebben. De diepe vragen: die van recht en geluk, die van wijs en dwaas, die van jou en mij, die van lot en God.

Ziehier het kader van het bijbelboek Prediker. En dan, langzaam formuleert hij wat hij er van vindt en tot welke conclusies hij is gekomen. Wat heeft het opgeleverd dat we zijn afgedaald tot de grond van het bestaan, wat hebben we daar gevonden? Wat valt er over te zeggen en hoe valt er mee te leven. De Prediker grijpt zijn pen en begint te schrijven. Hij dicht het als het ware van zich af, hij zet zijn zoektocht om in dichtelijk proza. Weet je, zegt-ie, weet je wat ik ontdekt heb, weet je wat stapje voor stapje mijn inzicht is geworden? Dat alles wat je ook maar zegt te vinden en te weten leegte is, lucht - lucht en leegte. 'Ijdelheid der ijdelheden' zijn de dingen, zegt de oude vertaling. Inderdaad, een zuchtje, een veertje op je hand, je blaast en foetsie is het. De gedachten die je formuleert, de meningen die je verkondigt, de politiek die je predikt, de partij op wie je stemt, het wordt door hem te licht bevonden, gebakken lucht. Ja toch? Want wat heeft het allemaal opgeleverd, ben je er gelukkiger van geworden, begrijp je de liefde beter? O nee mens, alles verdwijnt in de leegte, waar het ook vandaan kwam. Je zwoegt en ploetert, je slaat je op de borst, maar je bent uiteindelijk niks. Je verdwijnt hoe je kwam, naakt en koud. Dat lieve mensen is de radicale twijfel die de Prediker uitspreekt. Het is een wijsheid waar je niet zo vrolijk van wordt, maar wel een die eerlijk is. Die eerlijkheid spreekt aan. Hij smeert niks dicht met mooie woorden.

Maar, hij laat zijn lezers niet verzuipen. Hij zegt niet, dit is het dan en je bekijkt het maar. Nee, dat zo onwijsheid zijn. Nee, vervolgt hij, wijs is het om met dit inzicht van lucht en leegte het leven tóch met open vizier tegemoet te treden. De menselijke conditie is zo, okay, maar dat betekent niet het einde van het mensdom noch de genadeslag voor jou. Integendeel, nu begint het pas, nu sta je met beide benen op de grond. Nu er hartgrondig in je idealisme is gesnoeid, nu jouw bomen niet meer in de hemel groeien, nu het gras bij de buurman niet groener is dan het jouwe en de schellen van je ogen zijn gevallen, nú eens kijken of je met als deze wetenschap kunt *genieten*. Als alles op rolletjes gaat is het niet moeilijk om hoop te hebben, om vreugde te ervaren, om het geluk te drinken; maar nu, nu je met deze sceptische wijsheid door je eigen-wijsheid bent heen gezakt, nu elk redelijk en zedelijk argument aan gruzelementen ligt, hef je nú het glas? *'Dus eet je brood met vreugde, drink met een vrolijk hart je wijn. God ziet alles wat je doet allang met welbehagen aan. Draag altijd vrolijke kleren, kies een feestelijke geur. Geniet van het leven met de vrouw die je bemint.'* (9,7-10) En het gaat maar

door in deze wijsheid: geniet, geniet. Het is bijna een gebod (9,7) Geniet, loop straks langs de praalwagens van het bloemencorso op de Gedempte Oude Gracht. Zie de bloemenpracht, kijk eens naar één zo'n kleine bloem. Ongekend mooi in vorm en kleur. Het is er voor jou! Geniet, kijk naar de mensen die er lopen. Hun blijde gezichten vaak.

Deze week op een ochtend. Ik fietste al vroeg over de Grote Markt op weg naar hier. Eén ochtend in de kermisweek is het kermis voor verstandelijk gehandicapte kinderen. Jullie hadden het moeten zien: de stralende gezichten van deze kinderen voor het grote reuzenrad, een en al geluk en vreugde in hun ogen. Hun begeleiders waren ook zo opgewekt. Ik werd ontroerd. Is het niet vaak zo dat de kleinen in Gods schepping ons de weg naar ons hart leren gaan, daar waar we leven en waar het echte leven tintelt in sobere wijsheid.

Als we dat kunnen, zegt de Prediker, als we dit alles op het spoor kunnen komen, als we niet opgeven en stap voor stap toch proberen enig inzicht te krijgen in het gebinte van tijd en geschiedenis, als we ondanks alle twijfel en scepsis, ondanks alle rumoer en geweld in de wereld, ondanks alle onzin en waanwijsheid even die kleine glimlach in onze ziel hebben ontdekt, even die kleine streep licht in de duisternis van ons wereld durven betreden, dán zijn we genaderd tot de Bron van waaruit alle wijsheid stroomt. Dan zijn we in de buurt gekomen van Degene die onze Schepper is. O zeker, er is niets nieuws onder de zon. De Prediker herhaalt het keer op keer. Maar toch, onder en achter alles wat we zien en meemaken is het mogelijk de hand van een kunstig Schepper te zien, Eén die niet opgeeft maar dóór gaat met jou en deze wereld.

Aan wat we zien en meemaken geeft de Prediker een religieuze fundering. Hij legt de hele werkelijkheid tegen God aan, omdat die werkelijkheid van God vandaan komt. De Prediker zou anders met zijn haarscherpe analyses stranden in volstreekte hopeloosheid en letterlijke waanzin. Daarom mag deze aardstwijfelaar een stem zijn in het bijbels getuigenis. Het is bij hem niet zo dat wanneer je in God gelooft en dat er dan ook twijfel aan te pas komt, dat is zo logisch als wat en nauwelijks wijsheid te noemen. Nee, Godsgeloof creëert twijfel. Zonder de diepe en verborgen wijsheid van Godswege zou je niet eens weten dát je twijfelt.

Steeds balanceert de Prediker met dit soort wijsheid langs de rand van de afgrond. Hij wil genieten, hij kan het niet, maar zijn leven is ook een geschenk, een gift van Godswege, dus moet het wel en hij prent het zichzelf en ons in. Om gek van te worden zo dwars en paradoxaal is deze bijbelschrijver. Ook in het laatste stuk dat we lazen over het ouder worden en de dood. In prachtige poëzie laat hij ons naar ons einde kijken: *'De amandelboom behoudt zijn wintertooi, de sprinkhaan sleept zich voort, de kapperbes droogt uit.'* (12,4) Alsof we te maken hebben met een dichter vol doodsdrift - om zo te eindigen? Realistische wijsheid is het. Want zeg maar eens dat hij ongelijk heeft. Maar de grondtoon is, 'gedenk daarom je Schepper.' Het staat er keer op keer. Schakel je Schepper niet uit.

Nooit, nooit zul je jouw eigen leven helemaal kunnen vatten, ook die van je naasten niet, ook de wereld in zijn vaak dwaze gang niet. Maar, accepteer dat, probeer het ook maar niet meer. Het levert je alleen maar nog meer lucht en leegte op.

Leef nu, geniet, doe goed, heb lief, kus je geliefde, wees dichtbij de arme, bemin de kleinen, sta stil bij God, zoek de glimlach in je ziel, sta op de kleine streep licht in deze wereld. Kortom, wees een mens, want dat is je naam.